כאשר התעו אותי אלהים

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי לִי אָחִי הוּא: (בראשית כ יג).[1]

וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תְּבַקֵּשׁ: (בראשית לז טו).[2]

בראשית רבה פרשה נב יא – שלושה ניסיונות לבאר את הפסוק

״ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי״ - אמר ר׳ חנין: הלוואי נדרוש פסוק זה בשלוש פנים ונצא ידיו.[3] בשעה שביקשו אומות העולם להזדווג לי עד שאני בבית אבי, נתקיים עלי הקב״ה. בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אותי, נגלה עלי הקב״ה ואמר לי: ״לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך״ (בראשית יב א). ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות מדרכיו של הקב״ה, העמיד להם הקב״ה שני גדולים משל בית אבא כגון שם ועבר והיו מתרין בהן.[4]

מסכת סופרים פרק ד הלכה י – אלהים כאן לשון קודש או חול

כל השמות האמורין באברהם קודש, חוץ מאחד שהוא חול, שנאמר: ״ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך״.[5] ויש אומרים: ״ויהי כאשר התעו אותי אלהים״.[6] ר׳ חנינא בן אחיו של ר׳ יהושע אומר: קודש, שאילולי אלהים כבר התעו אותי.[7]

---

[1] זה ללא ספק מהפסוקים הקשים בתורה. אלה דברי אברהם במענה לדבריו הבוטים של אבימלך אליו: ״מֶה עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה חָטָאתִי לְךָ כִּי הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה, מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי .. מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה״. אבימלך מציג כאן רף מוסרי ברור ובא בטענות קשות לאברהם, אותו אברהם שרק בפרק יט הקודם בא בטענות מוסריות קשות לקב״ה: ״חלילה לך מעשות כדבר הזה ... השופט כל הארץ לא יעשה משפט״ (ראו דברינו פרא בסיליוס נומוס אגרפוס בפרשה זו). ומה אברהם עונה לאבימלך? אלהים התעה (לא הטעה) אותי! כבר דנו בטענות אבימלך אל אברהם בדברינו הגוי גם צדיק תהרוג בפרשה זו בשנה האחרת. שם הזכרנו בקצרה את תשובתו של אברהם והפעם נבקש להרחיב בנושא, בפרט בקטע הדברים: ״כאשר התעו אותי האלהים״ שעל פניו, כפירוש אלשיך: ״משולל הבנה״.

[2] כמעשה סבא רבה אברהם, כך גם הנין יוסף. שניהם תועים בדרכם, זה בדרכו 'אל ארץ אשר אראך' ולא גילה לו היכן בדיוק היא (בראשית רבה לט ט להלן) – אולי גם תועה בנדודיו בארץ עצמה ובגלותו ממנה, וזה בחיפושו אחר אחיו הגם שידע שהם שונאים לו ומבקשים את רעתו (בראשית רבה פד יג: ״יודע היית שאחיך שונאים אותך והיית אומר לי הנני״). ואם תאמר תע״ה עדיין איננו חמור כמו טע״ה, הרי לך פסוקים מהמקרא בהם השורש תע״ה איננו רחוק מהשורש טע״ה ואולי אפילו חמור ממנו. ראו למשל ישעיהו כח ז: ״וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן הַיַּיִן תָּעוּ מִן הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרְאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה״ (ספרנו ארבעה עשר אזכורים של השורש תע״ה בישעיהו), ובירמיהו כג לב: ״הִנְנִי עַל נִבְּאֵי חֲלֹמוֹת שֶׁקֶר נְאֻם ה׳ וַיְסַפְּרוּם וַיַּתְעוּ אֶת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחֲזוּתָם וכו׳ ״. וביחזקאל מד י: ״כִּי אִם הַלְוִיִּם אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בְּתָעוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם״. ובפירוש רש״ר הירש על הפסוק בפרשתנו הוא כותב: ״תעה״ זהה עם ״טעה״, קרוב ל״תהה״, - ומכאן ״תהו״: דבר שאיננו נתפס בהשגה ברורה; בלשון חז״ל ״תהה״= לתמוה, - המורה גם הוא על חוסר בהירות של ההשגה; ובהשאלה לרחשי לב: ״תהה״ =להתחרט, להיות נטול שלוות נפש ביחס לדבר. ״תעה״ קרוב גם ל״דחה״: לדחוף לאי - שם, לנתק מן המעמד האיתן והבטוח״. עד כאן דברי רש״ר. בימינו נראה שדווקא מקפידים בין תע״ה לטע״ה. תע״ה נשמע יותר פאסיבי ומבולבל ואילו טע״ה הוא בשל חוסר זהירות וקלות ראש, בין במתכוון ובין שאינו מתכוון. ואנו כבר תועים ותוהים בנבכי הלשון במקום להתקדם במדרש.

[3] ביטוי שפירושו הלוואי ונזכה להבין פסוק זה ולדרוש אותו כראוי – לצאת ידי (חובתנו). ואם כך אמרו חז״ל, מה נאמר אנחנו? אבל תורה היא וללמוד היא צריכה (ברכות סב א). ננסה בכל זאת להתמודד עם פסוק קשה זה בעזרת אילנות גבוהים עליהם נישען.

[4] לאחר שפתח ר׳ חנין וציין את קושי הפסוק, הוא מנסה בכ״ז שלושה פנים (שלוש דרשות) להסבר הפסוק, שבכולן יש לקרוא את הפסוק באופן שמישהו ניסה להתעות אותי, והקב״ה הציל אותי. ו״אלהים״ הוא או לשון חול, היינו הכח שניסה להתעות אותי (אומות העולם), או שהוא לשון קודש והוא הקב״ה שהציל אותי בסופו של דבר. כך או כך, נראה שר׳ חנין מודע לקושי הרב שבפרשנות זו ושם את שובר השטר בראשו כאשר הכריז מראש ואמר: ״הלוואי ונצא ידיו״.

[5] לפירוש פסוק זה שבתחילת הפרשה, בביקור המלאכים אצל אברהם, ראו דברי רש״י בראשית יח ג (עפ״י בראשית רבה מח י): ״לגדול שבהם (מיכאל עפ״י המדרש) אמר, וקראם כולם אדונים ... ובלשון זה הוא חול. דבר אחר: קודש הוא, והיה אומר להקב״ה להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים״. האבחנה בין שם ״אדוני״ או ״אלהים״ אם הוא לשון קודש או חול הוא בסיס הדרשה שלנו להלן.

[6] אם נאמר שאלהים כאן הוא לשון חול, כפי שנראה גם במקצת מפרשים ומדרשים להלן, נפתר הקושי של הקשר למילה ״התעו״. מה או מי הם שהתעו? - האלהים של אור כשדים וחרן, השליטים, עבודה זרה שהייתה שם, כפי שנראה בהמשך. ההקשר הכולל, הצידוק של אברהם לאבימלך עדיין קשה, שהרי הציווי לצאת למסע: ״לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך״ – הוא של הקב״ה. אבל הגירה היא הגירה, עקירה היא עקירה ולא בכדי נזקק אברהם לברכה בראש פרשת לך לך (ראו רש״י שם). ולעצם הנושא ש״אלהים״ יכול להיות לעתים לשון חול, ראו ״אלוהי נחור״ בבראשית לא נג, ״אלוהי מצרים״ בשמות יב יב, והעיקר הוא בדברים י יז: ״כִּי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים״ – הראשון קודש והשני חול (מסכת סופרים פרק ד הלכה ו) וכן: ״כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע - הראשון קודש והשני חול״ (שם הלכה ה).

[7] וכן הוא בירושלמי מסכת מגילה פרק א הלכה ט: ״כל השמות הכתובים באבינו אברהם קודש, חוץ מאחד שהוא חול: ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. ויש אומרים אף הוא קודש, שאילולי אלהים כבר התעו אותי״. שני המקורות דנים בהלכות כתיבת וקריאת ספרי הקודש, אילו לשונות במקרא הם קודש ואילו חול, שהוא חשוב להלכה לדין המוחק את האזכרות, היינו שאם מישהו מחק את המילה מספר התורה האם עבר או לא עבר על דין המוחק את השם. ר׳ חנינא לא מוכן לוותר על לשון הקודש של אלהים שבפסוק, כפי שאכן סוכם להלכה: ״כל השמות האמורים בתורה באברהם הם קודש״ (ראו הערך אזכרות באנציקלופדיה התלמודית).

שכל טוב (בובר) בראשית כ יג – חלוקת הפסוק בתער ובטעם

"ויהי כאשר התעו". עזרא כהן צדק נביא ה' ציין עלינו טעם הפסוק להבין פשוטו, חוץ ממדרש רבותינו: מן "ויהי" עד "אתי", הוא ענין אחד, שעל תי"ו אתי מפסיק. ומן "אלהים" עד "אבי", ענין אחד. והזרקא וסגולתו מודיע.[8] ... ויהי כאשר התעו אותי - נמרוד ועמו לכבשן האש ונצלתי ... אלהים מבית אבי לקחני.[9]

רש"י בראשית כ יג – הגולה ממקומו הוא תועה [10]

ויהי כאשר התעו אותי וגו' - אונקלוס תרגם מה שתרגם.[11] ויש לישבו עוד, דבר דבור על אופניו, כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום ... כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה.[12]

רשב"ם דברים כו ה – אברהם הוא ארמי אובד אבי

"ארמי אובד אבי" - אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב: "לך לך מארצך", וכדכתיב: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי". לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה, כדכתיב: "תעיתי כשה אובד בקש עבדך" (תהלים קיט קעו), "צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום" (ירמיהו נ ו).[13] כלומר, מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו.[14]

אך המחיר הפרשני הוא "סרסהו ופרשהו" והצורך לחלק את הפסוק לשניים, או מה שמכונה גם בלשון הפרשנים מקרא קצר, כפי שנראה בסמוך.

[8] הטעמים זרקא סגול שעל המילים "אלהים מבית אבי" עושים ממלים אלה חטיבה נפרדת ויש להוסיף שגם הטעמים דרגא רביע שבמילים "כאשר התעו אותי" יוצרים שמע של עניין נפרד. ועזרא, שעפ"י המסורת המובאת כאן כתב את טעמי המקרא, נתן בכך פירוש לפסוק ע"י חלוקת הפסוק במיקרוכירורגיה לקטעים, כ"א עומד בפני עצמו. טעמי המקרא הוא הפירוש הקדום ביותר למקרא. הם פשט המקרא, ולפי טעמם כאן, אלהים דבוק לבית אבי ונפרד מהמילה "התעו" ולפיכך הוא לשון קודש.

[9] בדרך זו של חלוקת הפסוק בבחינת "חלקהו ופרשהו" הולכים מדרשים מאוחרים, אשר ממשיכים את דרכו של ר' חנינא במסכת סופרים ובירושלמי לעיל, כאשר מטרתם העיקרית היא לשמור את "אלהים" כלשון קודש ולשמר את הקביעה שכל השמות (האזכרות) האמורים באברהם הם קודש. להעביר סכין תער חדה בין "התעו" ובין "אלהים", ואת המילה "אותי" לשכפל או אפילו להעביר לצידה של המילה "אלהים". ראו בדרך זו גם פירוש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק כ סימן יג: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. א"ר חנין: בשעה שתעו אומות העולם זה את זה אחר עבודת כוכבים. אותי אלהים - אותי בחר אלהים מבית אבי ואמר לי לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך". ובמדרש הגדול כ יג: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים – אמר להן: כיון שתעו כל העולם בעבודה זרה שהיא תעתועים, לקח אותי אלהים מבית אבי, שנאמר: לך לך מארצך. אלא שדיבר הכתוב בלשון קצרה". וכן הוא במדרש אגדה (בובר) בראשית פרק כ סימן יג: "ויהי כאשר התעו אותי וגו' אחר מעשה ידכם, אני הכרתי בוראי ולא עבדתי לאלוהיהם. לכך: אלהים מבית אבי, שנאמר לך לך מארצך". והגדיל לעשות מכולם, וריכז את כל הדעות שהולכות בדרך זו, פירוש תורה תמימה בהערות בראשית פרק כ הערה ט שאומר: " ... שברור לחז"ל ומקובל דשם אלהים שבכאן הוא קודש ... ולפי זה לא יתכן הלשון והענין התעו אותי. לכן פרשו בעניינים שונים, דהוי כמו שחסרה כאן מלה אחת. וצריך לומר: ויהי כאשר התעו אותי, כלומר הגויים, הצילני אלהים מבית אבי, וכפי הנראה אל פירוש זה כיוון הירושלמי בדרשה שלפנינו: אלמלא אלהים שהציל אותי מבית אבי הייתי נתעה בשוא ככל הגוים. ואין זה פלא שמקרא קצר הוא, שכמה מקראות בתנ"ך באו בקיצור ענין או בחסרון מלה, אחת ושתים, שכן הוא מתכונת הלשון". ראו דבריו הנמלצים שם.

[10] נעבור אל פרשני המקרא ורש"י פרשנדתא בראשם ונראה איך הם מתמודדים עם הפסוק שלנו.

[11] ראו דברי אונקלוס: "והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון, יתי קריב יי לדחלתיה מבית אבא" ובתרגום חופשי: "וכאשר טעו העמים אחרי מעשה ידיהם, אותי קירב ה' ליראתו (לאמונתו) מבית אבא". שהוא בדומה למדרש שכל טוב לעיל והדומים לו שהבאנו בהערת השוליים שם. אך רש"י לא אוהב גישה זו המחלקת את הפסוק ומציע פירוש אחר שהוא "דבר דבור על אופניו".

[12] וכמו כן מפרש אבן עזרא על הפסוק ואומר: "התעו אותי אלהים לשון קודש, והטעם שהוא נסע ממקום למקום ולא ידע אנה ילך, וכן והנה תועה בשדה (בראשית לז, טו), ואין זו התעייה בלב, גם כן כתוב: למה תתענו ד' (ישעיה סג יז)". כך מפרש גם רד"ק: "ויהי כאשר התעו - התעו ענינו הגלו, כי הגולה ממקומו תועה ממקומו בדרכים אשר לא ידעם ולא הורגל בהם: אלהים – קדש ... מבית אבי - מבית אחי וממשפחתי כמו שאמר לך לך מארצך". מצטרף להם אלשיך בפירושו לפסוק: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים - שהוציאני הוא יתברך מבית אבי, ולא אמר לי להיכן כי אם אל הארץ אשר אראך והייתי כתועה ממקום למקום במקומות זרים בלתי ניכרים". ופירוש מלבי"ם מדגיש את ההליכה הבלתי נגמרת: "כי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי, שה' צוני לצאת מבית אבי וצוני שאתהלך בארץ ממקום למקום, כתועה בדרך שאין לו מקום מיוחד, כן אני מוכן תמיד לשנות מקומי ע"פ פקודת ה' ". אלהים עפ"י שיטות אלה, הוא הקב"ה, לשון קודש, ויש לקרוא את הפסוק כפשוטו והכל עניין אחד – אלהים מתעה את אברהם מבית אביו ומארצו. אברהם מגלה כאן את צפונות לבו שההליכה "לך לך" לא הייתה עניין קל ופשוט. היא הפכה אותו לאיש נודד ותועה ואין סיבה ליפות את המציאות בצבעים מלאכותיים. ראו גם רש"י בתחילת פרשת לך לך מדוע הוצרך אברהם לברכה: "לפי שהדרך ... ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם". האם עקרות אברהם ושרה היא תוצאת הנדודים? האם דור החלוצים הראשון הוא מעצם טבעו "דור תועה"?

[13] רשב"ם מגדיל ומעצים את שיטת סבו רש"י ומקשר את "כאשר התעו אותי" עם "ארמי אובד אבי" שאיננו יעקב או לבן, כפירושים המקובלים, אלא אברהם אבינו! כך הם דבריו גם בפירושו לפסוק פרשתנו: "כאשר התעו אותי - הגלני ממקומי שנאמר: לך לך מארצך. וזהו שכתוב: ארמי אובד אבי, משום שהוגלה משם. כי התעו אותי ואובד אבי כפל לשון הוא, כדכתיב: תעיתי כשה אובד, צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום". רשב"ם גם מדייק שמדובר ביציאה מחרן (ארם), שם נאמר לו: "לך לך מארצך", קטע הדרך שעשה בלי אביו, ולא היציאה מאור כשדים שהייתה של תרח. מה שמעורר קושי גדול על כל המדרשים שמקשרים את "לך לך" עם עבודת האלילים והמלחמה בהם שהייתה באור כשדים! אברהם עפ"י רשב"ם היה אדם אובד בנדודיו ממקום למקום, נדודים שתחילתם בארם היא חרן, בציווי "לך לך", המשכם בירידתו למצרים עם הרעב הראשון שחווה בארץ, וסופם בנדודים בתוך הארץ המובטחת עצמה: סדום, חברון, ארץ פלשתים ועוד. ואנו נוסיף גם את הצורך שלו, כגר תושב, לבקש חלקת קבר מאת תושבי הארץ הוותיקים. ראו דברינו לך לך מארצך בפרשת לך לך וכן דברינו ארמי אובד אבי בפרשת כי תבוא.

[14] בשל סיומת זו של דברי רשב"ם, העדפנו את פירושו בפרשת הביכורים בה נאמר הפסוק: "ארמי אובד אבי". דור האבות, החלוצים הראשונים, הוא לא רק תועה כשה אובד. אלהים הוא המתעה אותו, בעצם מוכנותו לקריאה "לך לך" וקבלת השליחות כחלוץ לפני

פירוש חזקוני על הפסוק – גורש ע"י נמרוד, נרדף ע"י אמרפל

"כאשר התעו אתי אלהים" - כאשר גירשוני נמרוד וחבריו שופטי הארץ והוצרכתי להיות תועה כשה אובד אנה ואנה חוץ מבית אבי על ששברתי את הצלמים והרגתי אמרפל וחבריו.[15]

במדבר רבה יד יא – נזרק מארצו ומבית אביו[16]

ומזרק[17] - זה אברהם שנזרק מארצו ומבית אביו שנאמר (בראשית יב) ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך.[18]

שמות רבה פרשה ה סימן א – נתלש מבית אביו

אמר ר׳ חמא: בן י״ב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו. למה כן? שאילו גדל בבית אביו ובא ואמר להן לישראל הדברים, לא היו מאמינים בו, שהיו אומרים: אביו מסרָהּ לו! לפי שיוסף מסרה ללוי, ולוי לקהת, וקהת לעמרם. לכך נתלש מבית אביו. וכשהלך והגיד לישראל כל הדברים, לפיכך האמינו בו, שנאמר: "ויאמן העם".[19]

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים 1: פירוש פרשני המקרא כאן: רש"י, אבן עזרא, רד"ק רשב"ם ואולי אחרים שלא הבאנו, משמש דוגמא טובה לכוחם ותעוזתם של פרשני המקרא להציע פירוש שונה מזה של חז"ל. לא פירוש שנזקק לשיטות מתוחכמות של חלוקת

המחנה. אלהים בלשון חול – מאורעות הזמן ותהפוכות קורות העתים, ואלהים לשון קודש – ההשגחה הכללית (והפרטית), שניהם מכתיבים את נדודיו ותעייתו ואין כאן סתירה. כך הוא אברהם, וכך הם התועים שאחריו: יעקב הגולה והנודד, יוסף התועה בשדה ובני יעקב היורדים לגלות מצרים. (יוצא מן הכלל הוא יצחק עליו הרחבנו בדברינו יצחק אבינו בפרשת תולדות). ורק דור המתנחלים השני והשלישי והלאה הוא שיכול לבוא אל המקדש ולהביא ביכורים ולומר: "וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' " (דברים כו ט-י).

[15] וכן פירש רבי בחיי בן אשר: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. רמז שהיו בית אביו עובדי ע"ז, ועל שהיו מתעין אותו מבית אביו לעבוד אלהים אחרים, הוצרך לצאת משם וללכת אל ארץ אחרת". נראה שבדרך זו הולך גם פירוש ספורנו שאומר: "בסיבת אלוהי הנכר שמאסתי, הוצרכתי לצאת מבית אבי על אשר לא אדע" (אל אשר לא אדע?). פרשנים אלה מסכימים אף הם שאין לשבור את הפסוק ויש לקוראו ברצף וכפשוטו. אך לא כשיטת רש"י, רשב"ם וסיעתם, שהכל לשון קודש ומותר לומר שבעטיו של ציווי ה' הפכתי לתועה ונודד. פרשנים אלה חוזרים להצעה הראשונה של מסכת סופרים והירושלמי שאלהים הוא לשון חול – הוא נמרוד (הוא אמרפל איתו גמר אברהם חשבון בארץ, כמסופר בבראשית פרק יד, ראו דברינו נמרוד ואברהם) וחבריו שופטי הארץ או האלילים של אור כשדים וחרן. סוף דבר, נשארנו עם שלוש שיטות: שיטת הירושלמי ומסכת סופרים שחזקוני וסיעתו תומכים בה – אלהים הוא לשון חול והפסוק נקרא ברצף – אלהים (שליטים, בעלי שררה) התעו אותו; שיטת רש"י וסיעתו (אבן עזרא, רד"ק, רשב"ם) - אלהים הוא לשון קודש והפסוק נקרא ברצף – הקב"ה בציוויו "לך לך" ושאר המאורעות שהביא על אברהם הוא שהתעה אותי; שיטת מדרש שכל טוב (ר' חנינא במסכת סופרים) – אלהים הוא לשון קודש ויש צורך לחצות את הפסוק "חלקהו ופרשהו" – "התעו אותי" לחוד (שליטים אך בלי "אלהים"), ו"אלהים בית אבי" לחוד.

[16] נחזור למדרשים והפעם למדרש במדבר רה פרשת נשא הדורש את קרבנות הנשיאים.

[17] הכוונה לפסוק: "מזרק אחד כסף" שהוא חלק מקרבן כל נשיא,

[18] ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת לך לך סימן ד: "לך לך אל הארץ אשר אראך, נסיון בתוך נסיון שלא אמר לו לאיזה מקום לילך, אלא אל הארץ אשר אראך". תרח יצא ללכת ארצה כנען, אבל נעצר בחרן. אברהם יוצא מחרן "אל הארץ אשר אראך" וסופו שהגיע לאן שאביו חשב ללכת, אבל עפ"י המדרשים לא ידע זאת כל הדרך. ראו עוד בראשית רבה לט ט: "אל הארץ אשר אראך. ולמה לא גילה לו, כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה הוא דעתיה דרבי יוחנן דאמר ר' יוחנן (בראשית כב) ויאמר קח נא את בנך את יחידך ... דאמר רב הונא משם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי משהה הקב"ה ומתלא עיניהם של צדיקים ואח"כ הוא מגלה להם טעמו של דבר. כך אל הארץ אשר אראך, על אחד ההרים אשר אומר אליך". ההשוואה עם העקידה מכוונת אמנם לדיבור המדורג של בנך, יחידך עד אשר אהבת, אבל סופה הקשה, הציווי להקריב את יצחק איננו עניין של חביבות כ"כ ואולי מעיד גם על ההליכה לארץ כנען שלא הייתה כל כך חביבה, והאמירה של המדרש "כדי לחבבה" איננו עניין של תענוג וקלות, אלא דווקא של קושי ומשא. ואולי גם המשך המשפט: "ליתן שכר על כל פסיעה ופסיעה" מעיד על כך. לא נאריך עוד במדרשים על "לך לך מארצך" בהם כבר דנו בדברינו לך לך מארצך בפרשת לך לך. כל מה שרצינו להראות כאן הוא חיזוק רב לשיטת רש"י וסיעתו לא רק מהמדרשים על "לך לך מארצך ... אל הארץ אשר אראך" שאינם מסתירים את הסבל הכרוך בנדודי אברהם, אלא גם מההקשר עם "לך לך" של העקידה שבוודאי אינו מקל על אברהם הנזרק. כל זה איננו תירוץ למעשיו עם אבימלך כפי שעולה מפסוקי התורה ומהפרשנים והמדרשים. אבל אולי לפחות את המילים הקשות "כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי" זכינו להבין מעט ולצאת ידי דרישת הפסוק הקשה הזה. תיתי לר' חנין שהעלה ביושר ובאומץ את השאלה הקשה שמציב הפסוק שלנו. אולי גרמנו לו מעט נחת.

[19] ראו דיון על מדרש זה בדף איש מצרי בפרשת שמות. כאן, נראה לחבר את אברהם "שנזרק מארצו ומבית אביו" עם משה ש"נתלש מבית אביו". הריחוק מחממת המשפחה הקרובה ומסביבת הגידול הטבעית הוא שמכשיר אישים 'פורצי דרך' מהפכנים להוביל ולהנהיג. משה – בגיבוש עם ואמונה, אברהם – בסלילת הדרך הראשונית. ההובלה מתבטאת ב'פריצה' ו'סלילת דרך' הן כלפי חוץ והן באישיות עצמה פנימה. מוטיב זה של 'מי שבא מבחוץ' (outsider) דווקא, מצוי הרבה במיתולוגיות עממיות ובספרות העולמית הכללית (כולל ספרות הילדים), בדמויות כגון: רומולוס ורמוס מייסדי רומא, סרגון מייסד האימפריה האכדית, המלך ארתור בספרות האנגלית, הרבה במחקר הפסיכולוגי (ג'וזף קמפבל, אוטו ראנק -מסעות גיבורים) ועוד - ועד הארי פוטר. חזרה לתרבות עם ישראל, לאברהם ולמשה ניתן להוסיף דמויות כיפתח ("בן אשה זונה"), דוד שאחיו שלחו אותו לרעות את הצאן, ("עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה רֹעֶה בַּצֹּאן"), גדעון("הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בְּמְנַשֶּׁה וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי"), וכמובן יוסף שנמכר לעבד ע"י אחיו. וראש לכולם - אברהם מייסד האומה. דבריו "כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי" מהדהדים לאורך כל ההיסטוריה – מעשי אבות וקורותיהם הם קורות הבנין עליהם נשענים הבנים.

הפסוק (״מקרא קצר״) ולא פירוש שנזקק להגדרת ״אלהים״ בפסוק כלשון חול. ״אלהים״ הוא לשון קודש והפסוק ייקרא ברצף כפשוטו ״דבר דבור על אופניו״ כלשון רש״י.[20] הקב״ה הוא שהתעה את אברהם במובן של נדודים, עקירה מבית אבא, גלות וכו׳. וכבר נדרשו רבים וטובים לפרשנות המקרא על דרך הפשט ואף אנו שלחנו בו זרת קטנה בדברינו אין מקרא יוצא מידי פשוטו בפרשת וישב וכן פשוטו של מקרא בפרשת חיי שרה.

מים אחרונים 2: ראו הקדמת המאירי לספרו קרית ספר הדן בהלכות כתיבת ספר תורה ונוסחיו, המתאר את חורבן הבית ויציאת עם ישראל לגלות (שבעטיים השתבשו הנוסחאות) במילים הבאות: ״כאשר התעו אותי אלוהים מבית אבי. בחרות על אפו וחמתו אכלה כל סביבי. אותי נהג ויולך חושך ולא אור, נתן בני פלטים ובנותי בשבי. נאסף מבית אלהינו שמחה וגיל ויהי לאבל כנורי, לקול בוכים עוגבי. גמר חסיד פסו אמונים חדל כהן ונביא. ובני עמי גורשו מהסתפח בנחלת ארץ הצבי וכו׳ ״.[21]

יהי רצון שלא יתעו אותנו עוד האלהים ושנזכה לשבת בארץ האבות, בשמחה וגיל, בטוב ובשלום עד עולם.

---

[20] רש״י מזכיר ביטוי זה ברבים מפירושיו. ראו כדוגמא פירושו רש״י לבראשית ג ח: ״וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו״. ובבראשית לז ב: ״זהו אחר פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו. ומדרש אגדה דורש וכו׳ ״. ובשמות פרשת וארא פרק ו פסוק ט: ״לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו, והדרשה תדרש״. ויש עוד.

[21] נראה שהכוונה בקטע קינתי זה הוא לגירוש הגדול של יהודי צרפת בשנת 1306. וכל היודע דבר אודות המתואר בקטע זה, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו ויבורך בכל מילי דמיטב.